

Владан Станковић

Институт за политичке студије у Београду

УТИЦАЈ КОНФЕСИОНАЛНОХРИШЋАНСКОГ ЧИНИОЦА НА КОРУПЦИЈУ*

Сажетак

У овом раду аутор се позабавио утицајем хришћанског конфесионалног чиниоца на корупцију. Прецизније, рад доводи у везу распрострањеност корупције у земљама које припадају једној од три највеће хришћанске конфесије, тако што разматра карактер и степен корупције у православним, католичким и протестантским земљама. Рад настоји да проблему приђе најпре кроз радно дефинисање предмета истраживања, поставља основни хипотетички оквир, потом утврђује његове методе, приступа теоријској обради предмета истраживања, врши операционализацију превођењем на мерљиве величине, обрађује податке, врши систематизацију и класификацију добијених резултата, и коначно у завршном разматрању упоредном методом доноси закључке. На самом крају рада аутор даје и изванредан предлог мера које би свако истраживање требало да садржи.

Кључне речи: корупција, конфесија, политика, економија, друштво

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ ПОСТАВКЕ

Теоријско-методолошке поставке имаће за циљ да утру пут истраживачком захвату који је дефинисан насловом истраживања, и носи наслов: *Утицај конфесионалнохришћанског чиниоца на ко-*

* Овај текст је настао као део рада у оквиру пројеката бр. 179009, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

рупију. Теоријско-методолошке поставке поћи ће од: предмета истраживања, временско-просторног одређења, метода, општег хипотетичког оквира, научне оправданости односно циља и побуде истраживања, и – теоријске заснованости предмета истраживања.

Предмет истраживања

Оно што је предмет овог истраживачког рада јесте веза професионалног чиниоца и корупције. Конфесионалност ће овде бити разматрана искључиво из угла хришћанске религије. Теоријски део истраживања разматраће феномен корупције у православним, католичким и протестантским друштвима развојно, док ће емпиријски део истраживања предмету истраживања прићи из перспективе укрштања једне независне варијабле – професионалности, и једне зависне варијабле – корупције.

Да би се предмет истраживања дефинисао најпре ћемо поћи од *радног дефинисања*. Оно би требало да нам дефинише два основна појма и две варијабле истраживачког рада: професионалност и корупцију.

Конфесија у свом општем облику значи: исповедање, признавање, признање, али и (у нешто ужем смислу): изнуду признања и вероисповедање (вероисповест).¹⁾ У данашње време конфесија се најчешће доживљава као: «списак или објава чланова вере хришћанских цркава.»²⁾ Тако на крају долазимо до закључка да је конфесија трајна подгрупа унутар једне религије.³⁾ Она има за циљ да омогући сагласност појединаца и група. Амортизујући различитости унутар религијске подгрупе подводи их под јединствену верску скупину.⁴⁾ «Одлучујуће је у том процесу преобликовања да се на тај начин индивидуално вјероисповједање стапа са колективним вјероисповједањем заједнице.»⁵⁾ Унутар хришћанства конфесија би означавала: «све прихваћене правце унутар кршћанске цр-

1) Тако Љубо Мићуновић у свом лексикону уз појам конфесија ставља два неприхватљива тумачења (вера и религија), и један који се може прихватити – *вероисповест*. (Лј. Мићуновић: *Savremeni leksikon stranih reči*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1988, str. 290)

2) «Liste, déclaration des articles de la foi des églises chrétiennes.» (D. Morvan: *Dictionnaire culturel en langue française*, Dictionnaires Le Robert-Sejer, Paris, 2005, p. 1764)

3) <http://bs.wikipedia.org/wiki/Konfesija>

4) E. Brill: *The Encyclopedia of Christianity*, Brill Leiden, 1997, p. 635: "Its preserves the freedom of the individual conscience, but it also induces conformity through public exposure of deviant behavior."

5) H. G. Stobbe: „Konfesija”, (ур.) Adelth Khoury: *Leksikon temeljnih religijskih pojmova*: 213-217, Prometej, Zagreb, 2005, str. 214.

кве.»⁶⁾ *Енциклопедија православља* као основ заснивања конфесија узима два узрока: догматски и обредни, тако да: «у хришћанској Цркви конфесије се разликују у појединим догмама (*Filioque*, нпр) или обредима (православље, католицизам, протестантизам).»⁷⁾ На основу горе изнетог да се извести једна синтетичка дефиниција: *Конфесија је трајна подгрупа унутар једне религије којом појединци исказују сагласност са догмама (учењима) и обредима (манифестационим радњама) групе и тако се подређују њеном приступу исповедању исте вере, а заједница у заједничком вероисповедању потврђује своју повезаност, и истиче постојаност спрам других религијских група.*

Појам *корупција* долази од *lat. corruptio* што значи: подмиљивост, поткупљивост, поквареност.⁸⁾ Оно што представља *genus proximum* појма *корупција* јесте *понашање*, али то може бити и *радња службеног лица*.⁹⁾ Још понегде се среће дефиниција *корупције* као злоупотреба јавне власти. За економисту Предрага Алексића: «Корупција је понашање засновано на заобилажењу редовних путева у решавању пре свега личних, а затим и друштвених проблема на уштрб и штету других појединаца и заједница.»¹⁰⁾ Међутим, ово прешироко тумачење појма биће сужавано. Тако неки аутори *корупцију* доводе директно у везу са: ерозијом јавне етике, губитком легитимног статуса државе (као отелотворења општег интереса), као и разводњавањем вредности заједнице кроз трку за профитом и одбрану себичних приватних интереса.¹¹⁾ Једна од традиционалних дефиниција *корупције* је и: «злоупотреба јавне

6) <http://bs.wikipedia.org/wiki/Konfesija>

7) (ур) Д. Калезић: *Енциклопедија православља*, Књига II, Савремена администрација, Београд, 2002, стр. 1016.

8) “U suštini ovog ponašanja leži pokvarenost, neiskrenost, podmićivanje, potplaćivanje.” (P. Aleksić: “Korupcija”, *Ekonomski leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1975, str. 615)

9) О вези понашања и положаја пише Вито Танци (*Vito Tanzi*). Према њему на примеру *корупције* види се индивидуалан интерес који угрожава друштво и ствара велику забринутост. (V. Tanzi: *Policies, institutions and the dark side of economics*, Edward Elgar Publishing, 2000, p. 148)

10) P. Aleksić: „Korupcija”, *Ekonomski leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1975, str. 615.

11) Y. Mény: “Corruption and its analysis ambiguities, problems and divergences”, *International Social Science Journal – Corruption in Western Democracies*, Vol. XLVIII, №3/96: 309-320, Blackwell Publishers, 1996. p. 309: “On the other hand, those who are not convicted of the state’s intrinsic perversity of the market’s unquestionable merits stress another aspect: the erosion of public ethics, the loss of the state’s legitimate status as the incarnation of the general interest, and the dilution of communal values through the pursuit of profit and defence of selfish private interests.”

власти зарад приватне добити”.¹²⁾ Из овога и дефиниција да корупција представља: “недостатак интегритета или поштење (посебно осетљивост на мито), коришћењем позиције поверења за непоштени добитак.”¹³⁾ Социолог Стјепан Гредел корупцију више везује за злоупотребу положаја у служби јер, према њему, до корупције долази “када људи злоупотребљавају свој положај кад год је могуће стећи лаку зараду. Корупција, дакле, настаје тамо где постоји комбинација могућности и склоности.”¹⁴⁾ Економиста Предраг Јовановић износи мишљење према коме је корупција “злоупотреба службеног положаја ради остваривања личне користи”.¹⁵⁾ Слично налазимо и на другим местима где се под **корупцијом** “подразумева незаконито коришћење друштвеног и државног положаја и моћи ради стицања сопствене користи.”¹⁶⁾ Слично и у *Речнику финансијских појмова* према коме корупција подразумева предузимање извесних јавноправних радњи у циљу стицања добити.¹⁷⁾ Поред ових постоје још уже дефиниције корупције које имају више институционални карактер. Тако је према Неју “корупција девијантно понашање делатника јавне управе (изабраних или именованих) које није у складу с њиховим задацима по службеној дужности, а примењује се у циљу стицања приватног богатства или статуса појединца, уже породице или повезане групе људи”.¹⁸⁾ Како год било битна обележја корупције огледају се у: приступима бенефитима и избегавању трошкова, одобравању послова за које је неопходна дозвола, екстрадобити, бржем и/или квалитетнијем добијању услуга, приступима поверљивим информацијама, заштити од конкуренције или наношењу штете истој, трговини утицајима или сукобу интереса, прихватању поклона, непотизму, вези са организованим криминалом, *кронизму* (привилеговању по страначкој линији), кр-

12) S. Gredelj: “Korupcija”, *Sociološki rečnik*: 260-261, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007, str. 260.

13) “(...) lack of integrity or honesty (especially susceptibility to bribery); use of a position of trust for dishonest gain.” (<http://www.thefreedictionary.com/corruption>)

14) S. Gredelj: “Korupcija”, *Sociološki rečnik*: 260-261, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007, str. 260.

15) P. Jovanović: *Anatomija korupcije*, Transparency International Serbia, Beograd, 2001, str. 4.

16) <http://sr.wikipedia.org/wiki/Korupcija>

17) “Nesporne su samo bitne odrednice toga pojma koje se uglavnom svode na poduzimanje nedopuštenih oblika utjecaja u obnašnju državnih, javnih, gospodarskih i drugih dužnosti i poslova radi ostvarivanja određenih materijalnih probitaka ili koristi.” (<http://wmd.hr/rjecnik-pojmovi-k/web/korupcija>)

18) J. Nye: “Corruption and Political Development – A Cost-Benefit Analysis”, *American Political Science Review*, Vol.61, №2/67: 417-427, Cambridge, 1967, p. 417.

шењу професионалне етике (изнуде у здравству, високом образовању и сл)...¹⁹⁾

Временско-просторно одређење

Просторно одређење предмета истраживања детерминисано је земљама у којима је хришћанство доминантна религија. У оквиру просторног одређења, у зависности од доминантног учешћа, ваља разликовати земље са преовладавајућом: православном, католичком (римокатоличком) и протестантском популацијом. Овде је дакле просторна димензија омеђена доминантном конфесионалном припадношћу поредбених земаља.

Када је реч о временском одређењу тада ваља разликовати теоријски део истраживања од емпиријског. Теоријски део истраживачког подухвата залази у поље социолошких метода (за предмет има социологију религије), те није временски оивичен. За разлику од њега, емпиријски део истраживачког рада тиче се статистичког метода (и предметно залази у политикологију религије) па је усредсређен на најновије статистичке налазе *National master*-а и *Transparency International*-а. Он трага за савременим налазима у овој области.

Примена метода у истраживачком послу

Међу методама који ће истраживачким послом бити обухваћени ваља разликовати неколико најважнијих. Они су одређени врстом и карактером истраживачког рада. Теоријски део истраживања има у основи социоисторијски метод. Услед недостатка простора овде, нажалост, неће бити узет у обзир метод историјске социологије, који до танчина залази у поље привредне историје, и потом методом генерализације извлачи закључке на ниво социјалне историје.²⁰⁾ Овде ће социоисторијски метод заћи у подручје развојног метода како би се посматрана појава истражила свеобухватније.²¹⁾ Такође, услед недостатка простора биће нам онемогућено

19) S. Gredelj: "Корупција", *Sociološki rečnik*: 260-261, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007, str. 261.

20) Слободан Антонић веома језгровито појашњава разлику између социјалне историје и историјске социологије: "(...) dok socijalna istorija izlaže povest nekog društvenog ili istorijskog fenomena, istorijska sociologija upotrebljava njegovu povest da bi ga potpunije objasnila." (S. Antonić: *Izazovi istorijske sociologije*, Institut za političke studije, Beograd, 1995, str. 51)

21) Више о овом методском приступу у: A. George, A. Bennett, *Case studies and theory development in the social sciences*, MIT Press, Harvard University Massachusetts, 2005.

да методом апстракције читаво истраживање подигнемо на ниво идеалнотипског метода.

Истраживање ће дакле, настојати да одмах са социоисторијског метода пређе на операционализацију и зађе у поље статистичког метода емпиријски истраживане појаве. На тај начин ће бити омогућена најпре верификација хипотеза из емпиријског дела истраживања, а потом и постигнута (двострука) верификација општег хипотетичког оквира. У закључним разматрањима биће употребљен и упоредни метод, како би добијени резултати пружили целовиту слику посматране појаве.²²⁾

Општи хипотетички оквир

Општа хипотеза од које ће се поћи гласи: *између конфесионалности и корупције постоје корелативне везе*. На ову хипотезу указују многа истраживања, и она се данас не доводи у питање, бар када је реч о западној научној мисли (нарочито код западних економиста). Поред ове опште хипотезе, на основу прочитане литературе, дају се истаћи још две посебне хипотезе. Једна је изричита у тврдњи да је у протестантизму корупција најмања, а друга тврди да је корупција (од три конфесије) најзаступљенија у православним друштвима. О слабијој корупцији у протестантским земљама, са потенцирањем да је реч, пре свега, о реформаторским деноминацијама написано је неколико студија и истраживања. Такође и о вези православља и изражене корупције има неколико, пре свега теоријских радова. Оно што је именитељ свих ових посебних хипотеза јесте да је у хијерократским друштвима корупција израженија него у оним друштвима која не познају овакав начин црквеног организовања.²³⁾

Научна оправданост, циљ и побуда истраживања

Живимо у периоду свеопште корупције која нагриза основе демократског и институционалног устројства Републике. Проблем корупције, који тако много оптерећује политички, привредни и свеопшти друштвени живот у Србији, учинио је да корупција постане једна од најчешћих тема на научним скуповима, у стратеги-

22) М. Печулић, В. Милић: *Методологија друштвених наука*, ДБ Графика, Београд, 1995, стр. 117.

23) Први пут детаљно образложено ову хипотезу поткрепио је проф. лондонског свеучилишта, психолог, Адријан (Јадранко) Фурнам када је истраживао, између осталог, и корупцију у друштвима реформског протестантизма, али и неререформисаног (лутеранског и англиканског) протестантизма. Видети у: А. Furnham: *The Protestant work ethic – the psychology of work-related beliefs and behaviours*, Routledge, 1990.

јама развоја, у скупштинским дебатама, по медијима...²⁴⁾ Овај рад има за циљ да пружи допринос научном изучавању корупције у нашој земљи, да укаже на нека обележја корупције, на њену спрегу са културним и религијским чиниоцем, и да помогне једном озбиљнијем и свестранијем промишљању феномена корупције. Тај допринос биће изражен указивањем на везу културе (и специфично религијске културе) са корупцијом као политичко-економским феноменом једног друштва.²⁵⁾ Данас, када смо затрпани насилним технократским економизмом у коме се све парадигматизује и подређује економским узансама, када се економија више не сагледава као средство и пут постизања успешности ка коначном циљу – друштвеном развоју, више је него икада неопходно заподенути расправу о односу политичког, економског и културног. Детабузираније овог питања давно је превазишло расправну фазу у светској, нарочито западној научној мисли.²⁶⁾ Побуда постављеног истраживачког захвата трага за начинима указивања на детерминисаност или бар делимичну условљеност политичко-економског фактора друштвеним, културним, па и религијско-конфесионалним чиниоцима.²⁷⁾ Са друге стране, антикорупцијска политика као саставни део политичких (а тиме и друштвених) наука у тесној је вези са друштвеним, културним и религијским факторима и као таква саставни део истраживачких дисциплина какве су политикологија религије, социологија религије, економика религије, економија раста и развоја... Циљ овог истраживачког посла у том би случају

24) Тако нпр: “The problem of corruption in Serbia has been in the focus of public attention for a decade and a half.” (B. Begović, B. Mijatović, S. Vuković: “Corruption in Serbia – five years later”, Center for Liberal-Democratic Studies, Belgrade, 2007, p. 22)

25) На нашим просторима овом темом се најчешће није бавио нити један озбиљнији економски истраживач, али јесте, унеколико и посредно, неколико социолога. Међу њима ваља издвојити социологе религије: Ђуру Шушњића, Драгољуба Ђорђевића и Зорана Милошевића који су се бавили односом религије и радне етике, а у новије време темом односа религијско-конфесионалног и политике друштвеног развоја (и још уже економским развојем, па и корупцијом) бавио се и Владан Станковић.

26) Тако нпр. енглески економиста Џон Ламбздорф сматра: “The link between culture and corruption is strong.” (J. Graf Lambsdorff: *The institutional economics of corruption and reform – theory, evidence, and policy*, Cambridge University Press, 2007, p.28) Исто проналазимо и код: M. Grondona, “Kulturna tipologija ekonomskog razvoja”, *Kultura je važna – kako vrednosti uobličavaju ljudski život*: 99-114, Plato, Beograd, 2004, str. 110: “Mogli bismo otuda reći da je ekonomski razvoj kulturni proces.” Слично и у: M. Guest, “Evangelicalism and capitalism in Transatlantic context”, *Политикологија религије*, 2/10: 257-290, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2010.

27) О вези религиозне културе, политике и економије пише и познати амерички економиста Џефри Сакс (*Jeffrey David Sachs*) који, између осталог каже и ово: “Kulturna objašnjenja ekonomskih rezultata mogu biti korisna u nekim okolnostima, posebno u traženju uzroka opiranju kapitalističkim reformama...” (Dž. Saks: “Beleške o novoj sociologiji ekonomskog razvoja”, *Kultura je važna – kako vrednosti uobličavaju ljudski život*: 79-98, Plato, Beograd, 2004, str. 97)

било настојање да се овим радом пруже доприноси на плану попу-не сазнајних шупљина нарочито на пољу политикологије религије као младе и још увек недовољно стасале науке. Оригиналност предмета истраживања у том случају била би потпуна, јер се, и поред извесних ограничених светских истраживања, овом темом, на нашим просторима, до сада нико није бавио.²⁸⁾

Теоријско учвршћење предмета истраживања

Иако у нашој науци ова питања никада до сада нису истраживана (и чак постоје отпори извесних утицајних предавачких кругова овој теми), о односу религиозне културе конфесионалног и корупције до сада је у свету обављено низ значајних истраживања што теоријског што емпиријског карактера, која (на изванредан начин) религијизују, социологизују и културализују политичко-економску парадигму. Од теоријских истраживања ваља истаћи књигу Сузана Роуз-Ејкерман преведену и код нас (S. Rouz – Ejkerman: *Korupcija i vlast – uzroci, posledice, reforma*, Službeni glasnik, Beograd, 2007). Она феномену корупције прилази на један свеобухватан начин. Између осталог – истина у скромнијем обиму – књига дотиче и питање односа корупције и конфесионалног. Овим се питањем, донекле, бавио и проф. Демостенес Саврамис који је изучавао поље односа корупције и православља, баш као што то чине и радови савременог руског социолога Наталије Динело, а донекле и истраживања баварског византолога Ханса-Георга Бека. Када је реч о утицају католичанства на корупцију неизоставан је рад Јозефа (Јосифа) Фицпатрика: “Католици и корупција” (J. Fitzpatrick: “Catholics and Corruption”, *New Catholic World*, № 196-197, Paulist Fathers, 1962, p. 312-313). И о односу протестантизма и корупције доста је писано. Овде би се могла издвојити студију Џералда Шлабаха у којој се, између осталог, разматра и питање корупције у протестантским заједницама и друштвима (Gerald Schlabach: *Unlearning Protestantism – Sustaining Christian Community in an Unstable Age*, Brazos Press, 2010), али и доста добар рад Липсета и Ленца “Корупција, култура, тржиште” (Seymour Martin Lipset, Gabriel Salman Lenz: “Corruption, Culture, Markets”, *Culture matters – how values shape human progress*, Basic Books, 2000, p. 112-125). Међу литературом која шире захвата питање односа културе (па и религиозне културе) и корупције свакако треба убројати још и већ поменути зборник радова који су приредили: Семјуел (Симеун) Хантингтон

28) Вредан пажње остаје позив упућен научној јавности од стране професора политикологије религије са Факултета политичких наука Мирољуба Јевтића који износи став да би било пожељно истражити везу утицаја религијско-конфесионалног на националне економије. (М. Јевтић, “Утицај конфесионалних чинилаца на националне економије”, *Српска политичка мисао*, 3/08: 151-160, Институт за политичке студије, Београд, 2008)

и Лоренс (Ловро) Харисон (L. Harrison, S. Huntington: *Culture matters – how values shape human progress*, Basic Books, 2000), као и књигу Донателе дела-Порте и Ива Менија (D. Della Porta, Y. Mény: *Democracy and corruption in Europe*, Continuum International Publishing Group, 1997). Емпиријским истраживањима на ову тему позабавили су се аутори попут: економиста Бароа и МекКлирија (Robert J. Barro, Rachel M. McCleary: *Religion, Economy, and Society in an International Panel*, Harvard University, 2001), политиколога Трејсмана (Daniel Treisman: “The causes of corruption – a cross-national study”, Department of Political Science – University of California, Los Angeles, 1998), економисте Хустеда (**Bryan W. Husted**: “Globalization and cultural change in international business research”, *Journal of International Management*, Vol. 9, N°4/03:427-433, 2003) или економисте и религиолога Палдама (Martin Paldam: “Corruption and Religion Adding to the Economic Model”, *Kyklos*, Vol. 54, N° 2-3/01: 383-413, May-August 2001).

ТЕОРИЈСКА ВЕРИФИКАЦИЈА ОПШТЕГ ХИПОТЕТИЧКОГ ОКВИРА

Теоријска верификација општег хипотетичког оквира полази од покушаја да се утврде везе између: појавне специфичности друштвене стране православља, католичанства и протестантизма, и коруптивних понашања у једном друштву (где та конфесионалност превладава). Овде ће, услед недостатка простора, бити изнете само магистралне идеје најзначајнијих светских аутора који су се бавили овим питањем.

Када је о православном приступу друштвености реч тада ваља истаћи неколико теза које доводе до хипотетичког закључка да између православног приступа друштвеним односима и корупције постоји корелација. Најпре, постоје научна мишљења да православни персонализам, у коме личност игра централну улогу, може довести до изврдавања институционалне потребе званичног саобраћања у управним и привредним пословима.²⁹⁾ Уз то лични односи православне религиозне културе доводе до непотизма, кли-

29) Х. Јанарис: “Православље и Запад”, *Хришћанство и европске интеграције*: 295-318, Хришћански културни центар, Београд, 2003, стр. 307-308.

јентелизма³⁰⁾ и необузданог каријеризма.³¹⁾ Саврамис нпр. тврди да управо “необуздана тежња за зарадом (на све начине, прим. В.С) код православца остаје нагон за стицањем који се задовољава свим средствима.”³²⁾ И традиција јаке бирократске државне управе која подређује чак и самосталност црквене хијерократије може, по неким истраживачима, довести до монополизма и злоупотребе власти.³³⁾ Ово нарочито када се у државном капитализму општи и доминантно политички интереси подређује личном богаћењу.³⁴⁾

Када је реч о теоријским концепцијама које разматрају однос католичанства и корупције тада ваља истаћи неколико теза које нуде корелативност.³⁵⁾ Понајпре, истиче се католичко хијерократско устројство које је само по себи подложно корупцији као средству напредовања у пирамиди црквене моћи.³⁶⁾ И католички породични патернализам, који се ослања на снажан колективни дух заједнице

- 30) Понешто о клијентелизму и корупцији у Византији истиче и Анастасиос Карајанис. (Видети поближе у: А. Karayannis, “Georgios Gemistos – Plethon on Economic policy”, *Proceedings of the International Congress on Plethon and His Time*, Athnes, 2002, p. 305-307)
- 31) Ево како то нпр. описује проф. Жуњић: “Није нимало случајно то што се у источнохришћанским земљама у први план не истиче *ethos* рада, посвећеност позиву и хладни бирократски формализам управе, већ опуштеност, разумевање, саосећајност и спремност да се човеку помогне (*учини*) и мимо крутих административних прописа.” (С. Жуњић: “Модерна и православно наслеђе”, *Часопис за веру и културу – Источник*, 66/08: 5-48, Београд, 2008, стр. 19)
- 32) Д. Саврамис: “Макс Вебер и Православна црква”, *Мogućности и дoмети социјалног учења православља и Православне цркве*: 83-100, Конрад Аденауер-ЈУНИР, Београд, 2010, стр. 94.
- 33) О прејакoм утицају бирократске олигархије на постављења у државном, али и црквеном апарату пишу: Ханс-Георг Бек и Жилбер Дагрон. Тако нпр. Бек пише: (цар је, прим. В.С) “(...) упркос свој теоријској слободи у стварима владања и управе, (цар је, прим. В.С) био изложен јаким групама које су на њега вршиле притисак приликом постављања чиновника.” (Х. Г. Бек: *Византијски миленијум*, Сlio, Београд, 1998, стр. 89) Дагрон на више места то исто износи када је у питању однос између бирократије и црквене хијерархије. (Ж. Дагрон: *Цар и првосвештеник*, Сlio, Београд, 2001)
- 34) Г. Григорьевич Литаврин: *Византискоe общество и государство в X-XI веке*, Наука, Москва, 1977, стр.228. Слично налазимо и код Вебера: “... и само је узгредна служба пружала велике прилике за богаћење.” (М. Вебер: “Патријархална и патримонијална власт”, *Привреда и друштво*, том II, 96-159, Просвета, Београд, 1976, стр. 156)
- 35) Мноштво од ових теза већ увелико изнели Липсет и Ленц (S. Martin Lipset, G. Salman Lenz: “Corruption, Culture and Market”, *Culture matters – how values shape human progress*: 112-124, Basic Books, 2000, p. 124: “They share, to various degrees, an amalgam of familism, statist communitarianism, hierarchical religious cultures /Catholicism and Orthodoxy/, and party particularism, which produced a high level of corruption under communism. They are also, for the most part, poor.”)
- 36) На ово указује Адријан Фурнам када прави дихотомију између “Англо-католичког организма” и “Пуританског индивидуалног атомизма”. (А. Furnham, *The Protestant work ethic – the psychology of work-related beliefs and behaviours*, Routledge, 1990, p. 8)

тзв. солидаризам,³⁷⁾ даје основа за тезу о везама паренталног, непотистичког и коруптивног.³⁸⁾ Осетилни и понекад духовно неаскетски приступ римокатоличког *dolce vita* погодује једном неумереном уживању склоном култури повишених потреба.³⁹⁾ Коначно, ту је и слаб институционални оквир сузбијања корупције, који је тек у фази озбиљног формирања.⁴⁰⁾

И коначно, о вези протестантизма и корупције поприлично је истраживано.⁴¹⁾ О протестантском морализму, који је у почетној фази малих протестантских заједница својом јавномњењском ригидношћу спутавао корупцију, већ је било и превише речи у стручној литератури.⁴²⁾ У каснијој фази са прерастањем малих протестантских заједница у универзална протестантска друштва, са преображавањем радно-аскетског морализма у потрошачки хедонизам, дошло је до друштвене ерозије и корупције масовних раз-

37) Овај солидаризам временом је са метаполитичког ушао у политичко-институционалну раван страначке идеологије. (Видети у: К. Dobbelaere, "Religion and politics in Belgium – from an institutionalized manifest Catholic to a latent Christian pillar", *Политикологија религије*, 2/10: 283-296, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2010, стр. 286: "The solidarity between the social classes that was first intended through corporatism and paternalism was now realized within a political party able to protect, even to promote, the development of the pillar and its constituent organizations.")

38) Z. Fahed: "How the Catholic church views the political community", *Политикологија религије*, 01/09: 99-110, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2009.

39) О веома раширеном хедонизму и конзумеризму међу средњим друштвеним слојевима у католичкој Италији више у: P. Ginsborg, *Italy and its discontents – family, civil society, state 1980-2001*, Palgrave Macmillan, 2003, p. 43-44.

40) Према економским налазима из средине прошлог века приметно је непостојање било каквих инструмената антикорупцијске политике у католичком кругу земаља јужне Европе. (Економска комисија за Еуропу: *Економски развој Јужне Европе – Италија, Шпанјолска, Португал*, Кultura, Zagreb, 1954) Та се слика једним делом увелико до данас изменила. (О овоме су значајни налази у: E. Gundlach, M. Paldam, "The transition of corruption – from poverty to honesty", *Economics Letters*, Vol.103, № 3/09, Elsevier B.V, 2009, pages 146-148)

41) "Treisman (2000) otkriva snažnu vezu između religije i korupcije. On povezuje korupciju sa procentom protestanata u ukupnom stanovništvu na uzorku od 64 zemlje i dobija visoko značajnu negativnu korelaciju, dok su ostale varijable, kao što je BDP po glavi stanovnika pod kontrolom." (S. Rouz-Ejkerman: *Економска корупција*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 56)

42) Корупција, добро позната раним протестаната, имала је нешто другачије значење од њеног данашњег значења. Тако је борба против корупције имала на почетку искључиво антрополошко-аскетско обележје. Забележена је изјава вође методиста, Џона Веслија (*John Wesley*), који о корупцији расправља са позиције антропсихологије: "Our nature is altogether corrupt, in every power and faculty. And our will, deprived equally with the rest, is wholly bent to indulge our natural corruption." (Ph. Greven: *The Protestant temperament – patterns of child-rearing, religious experience, and the self in early America*, University of Chicago Press, 1988, p. 66)

мера (нарочито у великим градовима САД).⁴³⁾ Коначно, трећу фазу социоисторијског развоја феномена корупције у протестантским друштвима оличава стварање институционалних претпоставки за обуздавање корупције, и њено свођење са подношљивих на занемарљиве размере.⁴⁴⁾

ЕМПИРИЈСКА ВЕРИФИКАЦИЈА ОПШТЕГ ХИПОТЕТИЧКОГ ОКВИРА

Овде ће бити речи о покушају да се утицај културно-религијске парадигме (каква је конфесионалност) исказе за једну економску категорију (каква је корупција) и изрази уз помоћ мерљивих инструмената статистичке апаратуре. Као средство тог изражавања послужиће нам налази два призната и референтна извора статистичких података: *National master*-а и *Transparency International*-а. Узета су два, а не само један извор, јер се на тај начин прибавља већа веродостојност добијених налаза радне апаратуре.

Варијабле и показатељи

У истраживању ће бити узета у обзир једна непроменљива или независна варијабла, а то је конфесионалност, и то конфесионалност у оквиру хришћанских друштава. Реч је о већински православним, католичким и/или протестантским земљама, чија ће непроменљивост бити укрштана са зависном или променљивом варијаблом – корупцијом. Променљивост зависне варијабле – корупције огледаће се кроз статистички-индексно мерену оцену корупције тако што ће највише оцене имати земље које су у претходним анализама *National master*-а и *Transparency International*-а према свим мереним исказима добиле највише антикорупцијске оцене на скали од 10 наниже (до јединице или 1). Тако ће једна независно исказана варијабла – конфесионална припадност, и једна зависна или мерно исказана варијабла бити међусобно укрштене, те ће се на основу ових укрштања стећи увиди о карактеру, степену и врсти односа између конфесионалности и корупције.

43) О томе у: R. Lindberg, *To serve and collect – Chicago politics and police corruption from the Lager Beer Riot to the Summerdale Scandal – 1855-1960*, SIU Press, 1998. Такође и у: X. Халтер, *Њујоршки полис – корупција и злочин у демократској Америци*, Просвета, Београд, 1944, стр. 39.

44) О вези протестантизма и ниске стопе корупције у: J.E. Lane, S. Ersson, *Culture and politics – a comparative approach*, Ashgate Publishing Ltd, 2005, p. 174: “A high level of corruption occurs with all the religions except Protestantism.”

Изношење и класификација података

Према масивном базичном извору статистичких података упоредних земаља – *National masteru* – на листи оцене корупције по земљама, међу првих дванаест земаља са највишом антикорупцијском оценом налази се једанаест протестантских земаља, и то овим редоследом: на првом месту налази се Исланд са 9,7 (од 10 могућих оцењених индексних поена), на другом месту су Финска и Нови Зеланд са оценом 9,6, следи Данска на четвртном месту са 9,5, потом је на шестом месту Шведска са 9,2, и онда се тај низ непрекидно ређа следећим низом: седма је преовлађујуће протестантска Швајцарска⁴⁵⁾ са 9,1, осма је Норвешка са 8,9, девета Аустралија са 8,8, и коначно једанаесто место заузимају Велика Британија и Холандија са оценом 8,6 индексних поена.

Прва католичка земља је Аустрија на десетом месту са 8,8 индексних поена, а онда се наниже ређају Француска на осамнаестом месту са оценом 7,6, потом Ирска на деветнаестом месту са 7,5, Белгија на двадесетом са 7,4, Чиле и Шпанија на местима 21-23 са 7,3 индексна поена, Португал на двадесетшестом месту са оценом 6,5, те Словенија на 31. месту са оценом 6,1.

Међу доминантно православним земљама најбоље пласиран је Кипар који заузима 37. место на листи са 5,7 индексних поена. Следи Грчка која је пласирана на 47. месту са 4,3 индексна поена, и Бугарска са оценом 4 на 55. месту. Низ се у доњем делу табеле наставља овим редом: на осамдесетпетом месту је Румунија са оценом три, а испод ње следе: Молдавија на осамдесетосмом са 2,9 индексна поена, Србија (са Црном Гором) са оценом 2,8 на 97. месту, Македонија која се пласирала на 103. место са оценом 2,7, потом следе Белорусија и Украјина које деле 107. место са 2,6 бода, Русија на 127. месту са 2,4 индексна поена, и коначно Грузија на 131. месту са оценом 2,3.

Слични су и налази *Transparency International*-а у 2010. години, који је на следећи начин нанизао индекс перцепције корупције. На првом месту су Данска и Нови Зеланд са оценом 9,3 индексних поена, следе Финска и Шведска са 9,2 поена, шеста је Канада са 8,9, седма је Холандија са 8,8, а потом следе Аустралија и преовлађујуће протестантска Швајцарска са 8,7 индексна поена. На десетом и једанаестом месту су Норвешка са 8,6 индексна поена и Исланда са 8,5.

45) Услед превалентности снаге градова по овом питању Швајцарска ће се третирати као претежно протестантска земља.

Прва католичка земља на списку је Ирска која се налази на 14. месту са 8 индексних поена, следи петнаеста Аустрија са 7,9, двадесетпрви је Чиле са 7,2 индексних поена, одмах иза на двадесетдругом месту је Белгија са оценом 7,1, Уругвај је двадесетчетврти са 6,9 индексних поена, а Француска двадесетпета са оценом 6,8. На 27. месту је Словенија са 6,4 бода, Шпанија је на тридесетој позицији са 6,1 индексних поена, а Португал је заузео 32. позицију са оценом 6,0.

Прва православна земља је Кипар на 28. месту са оценом 6,3. Далеко иза је Македонија на 62. месту са 4,1 индексних поена, шездесетосмопласирана Грузија са оценом 3,8, на 69. месту су Румунија и Црна Гора са 3,7 индексна поена, следи на 73. месту Бугарска са оценом 3,6, и потом Србија на 78. месту са 3,5 индексних поена. На зачељу су: Молдавија на 105. месту са 2,9 индексних поена, Белорусија на 127. месту са оценом 2,5, Украјина на 134. месту са 2,4 индексна поена, и коначно при самом дну је Руска федерација са оценом 2,1.

Обрада података и закључна разматрања

Сходно изложеном и делимично класификованом могу се извести закључци који ће послужити обради изнетих података и потврдити, односно одбацити, почетну емпиријску хипотезу која се уклапа у општи хипотетички оквир.

На основу налаза *National mastera* видљиво је готово правилно груписање земаља у зависности од независне конфесионалне варијабле, а према висини антикорупцијске оцене. Тако је чак једанаест од првих дванаест земаља на листи са највишим оценама антикорупцијског индекса протестантског конфесионалног усмерења. Међу њима није уочена деноминална диференцијација унутар протестантског конфесионалног корпуса. Тако се региструју лутеранске и реформисане земље без јасно исказаних правилности. Готово као ножем оцртане иза њих, према индексној антикоруптивној оцени, следи низ католичких земаља, а још ниже и груписање православних земаља.

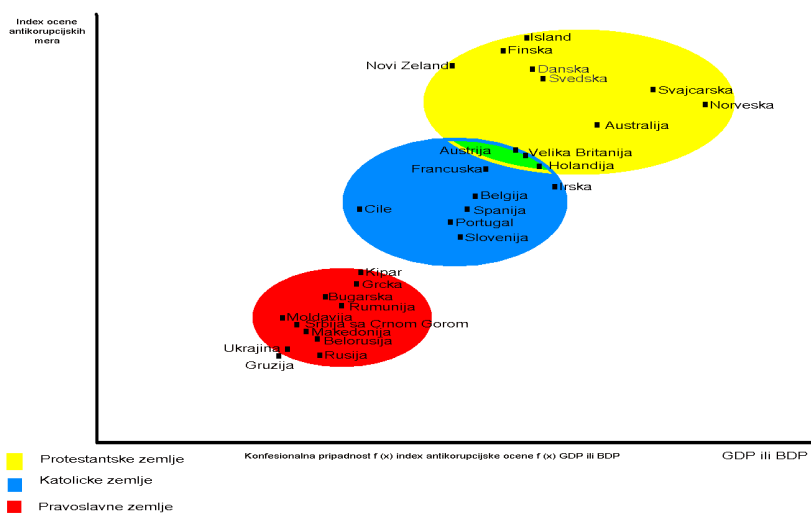
На основу изнетог да се учити груписање земаља сходно конфесионалном чиниоцу на скали оцене (анти)корупције, те следи закључак о постојању корелативне везе у налазима *National mastera* између конфесионалног и корупције.

Када је реч о налазима из *Transparency International*-а за 2010. годину тада се намеће следећа слика стања. Од првих једанаест земаља десет су протестантских, прва католичка земља заузи-

ма 14. место, а затим испод следи читави низ католичких земаља. Православне земље распоређене су иза згуснутог низа католичких земаља и протежу се до дна табеле. И овде се сада може уочити да је веза конфесионалног и корупције корелативна.

Као општи емпиријски закључак за оба дијагностичка налаза може нам послужити осврт на задате хипотезе које су саставни део општег хипотетичког оквира.

- када је реч о корупцијским налазима видљива је корелативна веза између конфесионалног и корупције, јер се земље на скали (анти)корупцијског налаза групишу према конфесионалном чиниоцу;
- протестантске земље имају највише антикорупцијске оцене, односно у њима је корупција најмања;
- православне земље имају највишу стопу корупције, па су, сходно томе, и антикорупцијске оцене најниже;

(Графикон 1 Владана Станковића о међузависности конфесионалног и индекса антикорупције)

ОПШТИ ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ МЕРА

Рад се бавио везом хришћанских конфесија (православља, католичанства и протестантизма) и корупције. Разматрању је пришао са теоријске и емпиријске стране. У теоријском делу истраживања аутор је покушао да проникне у везе друштвених и појавних

облика православља, католичанства и протестантизма на корупцију, и да утврди које карактеристике поближе условљавају овај феномен. Током емпиријског истраживања аутор је укрстио једну независну варијаблу – конфесионалност (већински православних, католичких и/или протестантских земаља) са променљивом варијаблом индекса оцене (не)постојања корупције на основу налаза *National master*-а и *Transparency International*-а у последњих пет година (2005. и 2010. године). На основу добијених резултата аутор је потврдио да су конфесионални чиниоци и корупција у корелативној вези, да је корупција најбоље савладана у протестантским земљама, и да је најмање савладана у православним земљама. Да би се проблемска ситуација разрешила, и корупција сузбила, неопходно је обратити већу пажњу на културно-религијске факторе и све оне детерминанте који могу бити узрочници корупције, како би она била отклоњена, или бар битно смањена.

Vladan Stankovic

THE INFLUENCE OF CONFESSIONALCHRISTIAN FACTORS ON CORRUPTION

Summary

This scientific work dealt with relationship of Christian confessions (Orthodoxy, Catholicism and Protestantism), and corruption. Consideration is approached from a theoretical and empirical sides. In the theoretical part, the author tried to penetrate the social relationships and forms of Orthodoxy, Catholicism and Protestantism to corruption, and to determine what characteristics cause this phenomenon more closely. During the empirical research the author has crossed from one independent variable - confession (the majority of Orthodox, Catholic and / or Protestant countries) with variable index ratings (non)existence of corruption based on findings of National Master and Transparency International in the last five years (2005 and 2010). Based on these results the author has confirmed that the confessional factor and correlated corruption, that corruption is best tackled in Protestant countries, and that at least overcome the Orthodox countries. To resolve the problem situation, and curb corruption, it is necessary to pay greater attention to cultural and religious factors and those determinants which may result in corruption, as it were eliminated, or at least significantly reduced.

Key words: corruption, religions, politics, economics, society.

ЛИТЕРАТУРА

- Aleksić, Predrag: “Корупција”, *Ekonomski leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1975.
- Antonić, Slobodan: *Izazovi istorijske sociologije*, Institut za političke studije, Beograd, 1995.
- Begović Boris, Mijatović Boško, Vuković Slobodan: “Corruption in Serbia – five years later”, Center for Liberal-Democratic Studies, Belgrade, 2007.
- Бек, Ханс-Георг: *Византијски миленијум*, Клио, Београд, 1998.
- Brill, Eerdmans: *The Encyclopedia of Christianity*, Brill Leiden, 1997.
- Вебер, Макс: “Патријархална и патримонијална власт”, *Привреда и друштво*, том II, 96-159, Просвета, Београд, 1976.
- Ginsborg, Paul: *Italy and its discontents – family, civil society, state 1980-2001*, Palgrave Macmillan, 2003.
- Greven, Philip: *The Protestant temperament – patterns of child-rearing, religious experience, and the self in early America*, University of Chicago Press, 1988.
- Gredelj, Stjepan: “Корупција”, *Sociološki rečnik*: 260-261, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007.
- Grondona, Marijano: “Kulturna tipologija ekonomskog razvoja”, *Kultura je važna – kako vrednosti uobličavaju ljudski život*: 99-114, Plato, Beograd, 2004.
- Guest, Mathew: “Evangelicalism and capitalism in Transatlantic context”, *Политикологија религије*, 2/10: 257-290, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2010.
- Gundlach Erich, Paldam Martin: “The transition of corruption – from poverty to honesty”, *Economics Letters*, Vol.103, № 3/09, Elsevier B.V, 2009.
- Дагрон, Жилбер: *Цар и првосвештеник*, Клио, Београд, 2001.
- Dobbelaere, Karel: “Religion and politics in Belgium – from an institutionalized manifest Catholic to a latent Christian pillar”, *Политикологија религије*, 2/10: 283-296, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2010.
- Ekonomska komisija za Evropu: *Ekonomski razvoj Južne Evrope – Italija, Španjolska, Portugal*, Kultura, Zagreb, 1954.
- Жуњић, Слободан: “Модерна и православно наслеђе”, *Часопис за веру и културу – Источник*, 66/08: 5-48, Београд, 2008.
- Јанарис, Христо: “Православље и Запад”, *Хришћанство и европске интеграције*: 295-318, Хришћански културни центар, Београд, 2003.
- Jovanović, Predrag: *Anatomija korupcije*, Transparency International Serbia, Beograd, 2001.
- Калезић, Димитрије (ур): *Енциклопедија православља*, Књига II, Савремена администрација, Београд, 2002.
- Karayannis, Anastassios: “Georgios Gemistos – Plethon on Economic policy”, *Proceedings of the International Congress on Plethon and His Time*, Athnes, 2002.
- Lambsdorff, Johann Graf: *The institutional economics of corruption and reform – theory, evidence, and policy*, Cambridge University Press, 2007.
- Lane Jan-Erik, Ersson Svante: *Culture and politics – a comparative approach*, Ashgate Publishing Ltd, 2005.

- Lindberg, Richard: *To serve and collect – Chicago politics and police corruption from the Lager Beer Riot to the Summerdale Scandal – 1855-1960*, SIU Press, 1998.
- Lipset Seymour Martin, Lenz Gabriel Salman: “Corruption, Culture and Market”, *Culture matters – how values shape human progress*: 112-124, Basic Books, 2000.
- Литаврин, Геннадий Григорьевич: *Византискоје общество и государство в X-XI веке*, Наука, Москва, 1977.
- Mény, Yves: “Corruption and its analysis ambiguities, problems and divergences”, *International Social Science Journal – Corruption in Western Democracies*, Vol.XLVIII, No.3/96: 309-320, Blackwell Publishers, 1996.
- Mićunović, Ljubo: *Savremeni leksikon stranih reči*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1988.
- Morvan, Daniele: *Dictionnaire culturel en langue française*, Dictionnaires Le Robert-Sejer, Paris, 2005.
- Nye, Joseph: “Corruption and Political Development – A Cost-Benefit Analysis”, *American Political Science Review*, Vol.61, N°2/67: 417-427, Cambridge, 1967.
- Печујлић Мирослав, Милић Владимир: *Методологија друштвених наука*, ДБ Графика, Београд, 1995.
- Rouz-Ejkerman, Suzan: *Ekonomija korupcije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Саврамис, Демостенес: “Макс Вебер и Православна црква”, *Могућности и дилеми социјалног учења православља и Православне цркве*: 83-100, Конрад Аденауер-ЈУНИП, Београд, 2010.
- Saks, Džefri: “Beleške o novoj sociologiji ekonomskog razvoja”, *Kultura je važna – kako vrednosti uobličavaju ljudski život*: 79-98, Plato, Beograd, 2004.
- Stobbe** Heinz-Giinter: “Konfesija”, (yp) Adelth Khoury: *Leksikon temeljnih religijskih pojmova*: 213-217, Prometej, Zagreb, 2005.
- Tanzi, Vito: *Policies, institutions and the dark side of economics*, Edward Elgar Publishing, 2000.
- Fahed, Ziad: “How the Catholic church views the political community”, *Политикологија религије*, 01/09: 99-110, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2009.
- Furnham, Adrian: *The Protestant work ethic – the psychology of work-related beliefs and behaviours*, Routledge, 1990.
- Халтер, Хајнц: *Њујоршки полис – корупција и злочин у демократској Америци*, Просвета, Београд, 1944.
- <http://bs.wikipedia.org/wiki/Konfesija>
<http://www.thefreedictionary.com/corruption>
<http://sr.wikipedia.org/wiki/Корупција>
<http://wmd.hr/rjecnik-pojmovi-k/web/korupcija>
- George Alexander, Bennett Andrew: *Case studies and theory development in the social sciences*, MIT Press, Harvard University Massachusetts, 2005.

Resume

The work dealt with the relationship of Christian confessions (Orthodoxy, Catholicism and Protestantism), and corruption. Approached

with consideration of theoretical and empirical sides. In the theoretical part of the research the author has tried to penetrate the social ties and forms of Orthodoxy, Catholicism and Protestantism to corruption, and to determine what aspects of this phenomenon in more detail condition. During the empirical research is crossed by a single independent variable - confession (the majority of Orthodox, Catholic and / or Protestant countries) on the dependent variable index marks (non) existence of corruption based on the findings of National Master and Transparency International in the last five years (2005 and 2010). The results confirmed that the author of the confessional factor and corruption in direct causal link, that corruption is best tackled in Protestant countries, and to overcome at least in Orthodox countries. In order to resolve problem situations, and combat corruption, it is necessary to pay greater attention to cultural and religious factors and those determinants that may be the cause of corruption, as it would have been eliminated, or at least significantly reduced.

* Овај рад је примљен 17. маја 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. јуна 2011. године.

